

Forskerkurser om 'det kvalitative forskningsinterview' og om 'professionspædagogik og professionsviden'*)

af Søren Wenneberg

I løbet af de sidste par måneder har Jørgen Zachariasen og Søren Wenneberg været på to udmærkede forskerkurser i det jydsk. Begge har haft Steinar Kvale fra Psykologisk Institut i Århus som arrangør. Det første (5. – 7. maj) omhandlede praktiske og teoretiske problemstillinger i forbindelse med det kvalitative forskningsinterview. Et område, hvor Steinar Kvale nok er førende her i Danmark. Det andet (28. maj – 2. juni) omhandlede professionspædagogik og professionsviden, specielt med henblik på begreber som 'tavs' viden, regler, traditioner, mesterlære, osv. I det følgende vil de to kursers indhold kort blive beskrevet – med vægten lagt på det sidste (pga. dets teoretiske koblinger til videnskabssociologien).

Det kvalitative forskningsinterview

Dette kursus blev holdt på Psykologisk Institut i Århus, og underviserne var Steinar Kvale og Tove Arendt Rasmussen (AUC). Deltagerne var hovedsageligt ph.d.-studerende – og repræsenterede både samfundsvidenskab, psykologi, medicin (måske var de i overvægt) og enkelte humanister. Kurset diskutererede både praktiske og teoretiske problemstillinger i forbindelse med kvalitative interviews, og undervisningen indeholdt derfor fornuftigt nok både forelæsninger og praktiske øvelser. Udover dette så var der også afsat tid til konsultation, hvor ph.d.-studerende kunne gennemgå deres projekter og få kommentarer fra Steinar Kvale og de andre ph.d.-studerende – specielt angående deres undersøgelses praktiske og metodiske sider. Både Jørgen og Søren benyttede chancen til at få respons på deres projekter – og fik da også en hel del med hjem.

Kursets teoretiske side tog hovedsageligt udgangspunkt i Steinar Kvales arbejde omkring dette emne – mere specifikt et manuskript til en omfattende bog om det kvalitative forskningsinterview, som gerne skulle sammenfatte Steinar Kvales arbejde med dette emne. Bogen har den simple, men sigende titel "The Qualitative Research Interview". Strukturen i undervisningen fulgte strukturen for arbejdet med interviews. Kvale deler dette arbejde i 7 faser, som ikke nødvendigvis skal forløbe liniært. **1. Tematisering. 2. Design. 3. Interviewing. 4. Transskribering. 5. Analyse. Verificering. 7. Rapportering.** Disse faser vil kort blive gennemgået i det følgende:

1. I den første fase skal undersøgelsens formål formuleres og præciseres. Undersøgelsens 'hvorfor' og 'hvad' formuleres eksplicit, før metodespørgsmålet om 'hvorledes' tages op.
2. I den anden fase planlægges/designes selve undersøgelsen med henblik på alle faserne - før interviewene foretages.
3. I den tredje fase gennemføres selve interviewet med udgangspunkt i en interviewguide og med et reflekteret forhold til interviewets dynamik og teknik.
4. I den fjerde fase skal interviewmaterialet forberedes til analyse. Dette vil som regel kræve en transskribering, men ud over dette skal det også overvejes, hvordan man skaber oversigt over og sammenfatninger af materialet.
5. I den femte fase afgøres det ud fra undersøgelsens formål, materialets egenart og størrelse,

*) Gengivet med tilladelse fra Videnssociologiprojektet, DASY, Handelshøjskolen i København.

hvilke analysemetoder der er relevante for det indsamlede materiale. Principielle valg om eksplorerende vs. hypotesetestende formål, valg af analyseniveau og tolkningskontekst, går her forud for metodevalg om standardiserede vs. ikke-standardiserede, og kvantitative vs. kvalitative analyseteknikker.

6. I den sjette fase vurderes gyldigheden af analysens resultater. Det omfatter en vurdering af de foretagne tolkninger med henblik på at tilfredsstille metodekrav som reliabilitet, validitet, osv.
7. Den syvende fase indeholder både overvejelser over, hvordan man skal formidle undersøgelsens resultater og de etiske aspekter ved undersøgelsen.

Disse 7 'praktiske' trin virker fornuftige og gennemtænkte. Dette gør Kvaless mere teoretiske overvejelser også – specielt når han kæder problemstillinger omkring det kvalitative interview sammen med en fænomenologisk-hermeneutisk filosofi. Mere problematisk er hans tilnærmelser til en postmoderne verdensanskuelse og filosofi. Her er der en tendens til at smide barnet ud med badevandet, når man diskuterer det kvalitative interviews problemer med krav til videnskabelighed, sandhedskriterier og metodekrav. Selv om der er problemer med disse krav, så er det ikke det samme som, at så skal de 'bare' opgives. Kvale er dog også selv noget tøvende over for postmodernismen.

Tove Arendt Rasmussen gennemgik først en række problemer og vanskeligheder ved at udføre og fortolke interviews. Interviewet er på forhånd præstruktureret. Der er både en fast rollefordeling og en bestemt magt-fordeling. For det andet gennemgik hun nogle teoretiske positioner angående fortolkning af tekster generelt, og diskuterede, hvordan medieetnografien havde påvirket forståelse af de kvalitative metoder.

Der blev udleveret en række tekster og litteraturlister på kurset. Begge dele er tilgængeligt hos både Jørgen og Søren, hvis nogle skulle være interesserede.

Professionspædagogik og professionsviden

Ude midt i de dejlige bjerge på Mols ligger Molslaboratoriet – et museum og forskningsmiljø, som beskæftiger sig med den specielle flora i Molsbjerge. Men der er også mulighed for at holde kurser her. Dette fik Jørgen og Søren glæde af, da de deltog i en uges kursus om professions-pædagogik og -viden. Ikke alene var omgivelserne dejlige – det var deltagerne også. En række mennesker (en del ph.d.-studerende) fra en masse forskellige fag, professioner og jobs (læger, pædagoger, fysioterapeuter, psykologer, samfundsvidenskabelige forskere, arkitekter, osv.), som meget hurtigt blev rystet godt sammen gennem de mange faglige diskussioner.

Steinar Kvale begyndte mandag morgen med at tale om forholdet mellem teoretisk viden og praksisviden. Hans udgangspunkt var, at der meget ofte sker et praksischok, når teoretisk uddannede folk skal bruge deres viden i praksis. Han gennemgik dernæst, hvad han kaldte teori-praksis-dikotomien. Han så bl.a. på, hvordan teori og praksis forholder sig forskelligt til en beskrive-handle-dimension, til en normativitetsdimension og til en realitetsdimension. Dette ledte over til en gennemgang af forskellige modeller for relationen mellem teori og praksis.

- For det første er der ingeniørmodellen, hvor teorien kommer før praksis, og hvor der er en klar arbejdsdeling mellem teoretikere og praktikere.
- For det andet er der kunstnermodellen, hvor praksis kommer før teorien (kunstkritikeren

kommer efter kunstneren).

- For det tredje er der håndværksmodellen. Her bruges specialiserede teknikker, som erhverves gennem mesterlære. Men der er ingen teoretisk viden.
- Den fjerde model – professionsmodellen – er ligesom håndværksmodellen, bortset fra at der netop også er teoretisk viden, som kan bruges reflektivt, når man står i nye situationer (man kan lave 'kvalificerede skøn').
- Den femte model er, hvad Schön kalder praktisk refleksion, hvor idealtypen er arkitektens design-arbejde. Der reflekteres, men er ikke nogen direkte teoretisk viden.
- Kvale talte også om en sjette 'model', som han kaldte 'the missing link'. Her skulle der være en forbindelse mellem teori og praksis, men det er der ikke. Dette kan bl.a. skyldes ringe formidling fra teoretikernes side og/eller modstand fra praktikernes side.

Disse modeller og deres forskellige syn på forholdet mellem teori og praksis blev efterfølgende brugt til en diskussion, hvor kursusdeltagerne skulle diskutere og placere deres egen faglige baggrund i forhold til disse modeller.

Mandag eftermiddag tog Steen Wackerhausen fra Filosofisk Institut på Aarhus Universitet hul på diskussionen om videns-begrebet. Han præsenterede bl.a. en række 'dogmer' inden for den traditionelle filosofi angående, hvad viden og kompetence er. Nogle af disse er, at viden skal være eksplicit og objektiv, at færdigheder er regelbaserede, og at man kan adskille et fag og dets viden fra de personer, som udøver faget. Han mente også, at disse dogmer ikke bare var på et deskriptivt niveau, men også på et normativt – at de altså fungerer som forskrifter for, hvad man skal tilstræbe, hvis man vil sige, at man har viden og kompetence. For at sandsynliggøre, at der faktisk er tale om dogmer, gav han en række eksempler på, hvor disse opfattelser kom til kort. Og i denne sammenhæng forsvarede han begrebet 'tavs viden', som netop er udtryk for, at viden ikke behøver at være eksplicit eller objektiv. Han argumenterede også for, at den 'tavs viden' kan være principiel tavs – dvs. at den ikke – på noget tidspunkt – kan gøres eksplicit (formuleres sprogligt).

Tirsdag formiddag tog Bertil Rolf fra Filosofisk Institut på Lunds Universitet fat i nogle af de samme problemstillinger. Men i modsætning til Wackerhausen mente han for det første ikke, at der findes færdigheder, der *ikke* er regel-baserede. For det andet ville han ikke argumentere for, at der skulle findes principiel tavs viden – selv om han dog var enig i, at der findes tavs viden. For at kunne argumentere for principiel tavs viden mente han, at det var nødvendigt at have en fuldstændig kundskabsteori., hvilket han ikke mente, at nogen i dag var tæt på – men han ønskede Wackerhausen held og lykke med projektet! Rolf adskilte sig også fra Wackerhausen ved ikke udelukkende at anskue disse problemstillinger fra et filosofisk, psykologisk og individuelt perspektiv. Han inddrog mere sociologiske og historiske perspektiver – f.eks. mente han, at praksisviden kun kunne ses i relation til en social praksis, og at traditioner i denne sammenhæng spiller en stor rolle.

Tirsdag eftermiddag udspillede der sig en meget spændende, levende og kritisk dialog mellem Wackerhausen og Rolf om de ovenstående problemstillinger. Begge havde gode argumenter for deres synspunkter, og deltagerne var vist delte i deres opfattelse af, hvem af Wackerhausen og Rolf der havde ret. Mit personlige indtryk var, at Rolf havde fat i den lange ende, og at specielt hans sociologiske perspektiv gav ham mulighed for en række bedre forklaringer end Wackerhausen.

Onsdag morgen uddybede Rolf sine overvejelser om viden i en social sammenhæng. Dette skete bl.a. ved at se traditionen som et kundskabsformidlende system, og ved at diskutere, hvordan kundskabsvurdering og formidling af praksisviden skal foregå i relation til dette perspektiv. Han var i denne sammenhæng noget kritisk over for ideen om, at man skal formidle praksisviden tavst gennem mesterlære. Han mente, at refleksion og kritisk vurdering er nødvendige ingredienser i forbindelse med formidling af praksisviden, og at dette er vanskeligt i forbindelse med mesterlære.

Onsdag eftermiddag gav Steinar Kvale og Klaus Nielsen (kommer fra Psykologisk Institut ved Aarhus Universitet) et eksempel på, hvordan man kan undersøge tavs praksisviden metodisk. Eksemplet var studier af, hvordan pianister lærer at spille. I denne forbindelse plæderede de for, at man brugte mange metoder til at afdække denne viden, men specielt det kvalitative forskningsinterview kunne være med til at afdække disse tavse dimensioner. Det blev dog desværre aldrig klart, hvordan undersøgelsen af de tavse dimensioner skal foregå metodisk, og hvordan dette foregår på en videnskabelig korrekt måde. Det er selvfølgelig også enormt vanskeligt (minder om Husserl's problemer med at angive en metode til at lave eidetiske variationer – en eidetisk variation af den eidetiske variation), men det må dog være den nød, der skal knækkes, hvis man vil gøre studiet af de tavse dimensioner videnskabeligt acceptabelt.

Torsdag eftermiddag gennemgik Steinar Kvale først den mere historiske mesterlære-tradition – bl.a. hvordan den forudsætter et produktionsfællesskab, fagidentitet, praksislæring og evaluering i praksis. Dernæst argumenterede han for, at mesterlære kan tjene som model for en professionspædagogik, der kan løse problemet med praksischocket. Mesterlæren skulle efter hans mening være bedre til at formidle de tavse dimensioner, som er nødvendige for en effektiv og adækvat praksis.

Torsdag eftermiddag og fredag formiddag fortalte Ingrid Carlgren fra Uppsala Universitet om alle disse problemstillinger i forbindelse med læreruddannelsen i Sverige. Hendes standpunkt var, at der både er behov for mere teori og mere praksis i læreruddannelsen. Den teoretiske uddannelse skal både bestå i at se praksis som anvendt teori, og i at lære at reflektere over praksis.

Fredag inden kurset sluttede gav Steinar Kvale nogle bud på, hvordan de ovenstående problemstillinger kan forstås i et postmoderne perspektiv. Men på samme måde som i forbindelse med kurset i kvalitative interviews er der en række problemer. For det første virker hans postmoderne samtidsdiagnose fejlagtig, og for det andet er den postmoderne forståelse af disse problemstillinger problematisk i forbindelse med en række krav, som man må stille angående videnskabelighed.

Ud over de ovenstående diskussioner indeholdt kurset en række gruppediskussioner og –arbejder, hvor man i en mindre kreds diskuterede disse problemstillinger i forhold til sine egne erfaringer. Endvidere blev 5 deltagerprojekter fremlagt. Jørgen og Søren fremlagde således sammen deres projekter og det samlede 'projekt videnssociologi' – og knyttede disse projekter til kursets problemstillinger (bl.a. ved at diskutere, hvorvidt man kan se forskeruddannelsen som en form for mesterlære). Dette oplæg ville også blive holdt i videnssociologi-studiekredsen d. 23.6.

Der blev udleveret en række artikler, som kan fås ved enten Jørgen eller Søren, hvis nogle skulle være interesserede.